

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Typografie

14. Historie vzniku písma

www.isspolygr.cz

Vytvořila:
Ivana Michálková
Vytvořeno dne: 7. 2. 2013

Integrovaná střední škola polygrafická,
Brno, Šmahova 110
Šmahova 110, 627 00 Brno

Interaktivní metody zdokonalující edukaci na ISŠP
CZ.1.07/1.5.00/34.0538

Typografie

DUM číslo: 14
Název: Historie vzniku písma

Strana: 1/14

Škola	Integrovaná střední škola polygrafická, Brno, Šmahova 110
Ročník	1. ročník (SOŠ, SOU)
Název projektu	Interaktivní metody zdokonalující proces edukace na ISŠP
Číslo projektu	CZ.1.07/1.5.00/34.0538
Číslo a název šablony	III/2 Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT
Autor	Ivana Michálková
Tématická oblast	Typografie
Název DUM	Historie vzniku písma
Pořadová číslo DUM	14
Kód DUM	VY_32_INOVACE_14_OV_MI
Datum vytvoření	7. 2. 2013
Anotace	Dokument objasňuje vznik písmových znaků, které se časově i místně vyvíjely nezávisle na sobě

Pokud není uvedeno jinak, je uvedený materiál z vlastních zdrojů autora.

Řeč a písmo

Podmínkou vzniku řeči a později písma byla praktická činnost lidí a společenský charakter práce, který vyžadoval vyjadřování a zaznamenávání myšlenek a skutečností. V dlouhých etapách vývoje lidstva nadešel čas, kdy ústní předávání zpráv a myšlenek nedostačovalo. Člověk vzal do ruky nástroj, aby zanechal zprávu pro další generace. Při sledování vývoje písma a tisku rozeznáváme dvě hlavní období, která jsou od sebe neoddělitelná a navzájem se doplňují. Každé z nich mělo podíl na současném stupni vývoje lidské společnosti.

Předhistorické období

vznik předchůdců písma

piktogramy
ideogramy

Historické období

vznik ručně psaných, kreslených nebo jinak utvářených písem
vznik kovových tiskových písem a tisku
vznik nových tiskových technik v 19. a 20. století
moderní písmová tvorba

Předhistorické období

Piktogramy – zjednodušené kresby.

Jejich smysl je jasný i bez znalosti jazyka. Později z nich vzniká obrázkové písmo. Některé národy zůstaly ve vývoji písma na této úrovni až do 19. století.

Ideogramy – symboly.

V kulturně vyspělé oblasti Mezopotánie a Středomoří se v období otrokářského řádu začaly vyvíjet obrázkové ideogramy pro určitý pojem, který bylo možno vyjádřit mluvenou řečí. Předpokladem pro přečtení ideogramu byla znalost pojmu, který vyjadřoval.

Lidstvo v hojné míře používá těchto symbolů dodnes. Co jsou symboly (loga) firem? Co jsou různá tetování na lidském těle? A když půjdeme dál, tak zjistíme, že snaha o vizuální komunikaci nás potkává na každém kroku. Např. navigace v metru, letištích, nemocnicích. Patří sem i dopravní značky, turistické značky, lodní abeceda, atd.

Vývoj se však nezastavil. Z piktogramů a ideogramů se v příhodných podmínkách začalo tvořit písmo. Nejprve slovní, které se dále vyvíjelo, přes slabikové k hláskovému.

Historický vývoj písma

Písmem rozumíme znaky, které mají sloužit k trvalému zaznamenávání myšlenek a skutečností. Je časově i místně nezávislé na osobě sdělujícího. Předpokladem pro přečtení písma a porozumění obsahu je nejen znalost písem (znaků), ale i znalost řeči (jazyka), v níž je písmo napsáno.

- Písmo Číny, Babylónu a Egypta
- Fénické písmo
- Řecké písmo
 - východní (slovanské)
 - hlaholice
 - kyrilice
 - ustav
 - západní (latinka)
 - archaická latinka
 - římská písma nápisová, knižní
- Národní písma
 - karolinská minuskule
- Lomená písma
 - textura, rotunda, bastarda, švabach, fraktura

Písmo Číny, Babylónu a Egypta

Čínské písmo vzniklo asi dva tisíce let před naším letopočtem. Má více než padesát tisíc znaků, ale pro běžnou potřebu člověk vystačí s třemi tisíci znaky. Písmo se maluje štětcem nebo tiskne kolmo dolů. Na vývoj evropského písma tato vyspělá východní kultura neměla přímý vliv.

Další dvě písma, babylónské a egyptské, se stala základem vzdělanosti evropských národů.

Babylónské písmo klínové má svůj počátek u Sumerů. Svou formou bylo vázáno na používaný materiál a druh psacího nástroje (hliněné psací destičky, které se vypalovaly, a dřevěná rydla). Stáří se odhaduje na deset tisíc let a mělo přímý vliv na vznik a vývoj mladších forem písma se starém Egyptě, jelikož obě otrokářské velmoci vedly čilý obchodní a kulturní styk.

V dlouhé historii Egypta se postupně vytvořili tři písmenové soustavy, jejichž znaky byly slovní, slabičné i hláskové. Hláskových znaků bylo 24, a to jen pro souhlásky. Samohlásky k souhláskám si čtenáři doplňovali sami, podle smyslu textu.

Nejstarší z nich byly **hieroglyfy**. Vznikaly přibližně před pěti tisíci lety jako písmo obrázkové. Používalo se zejména při rytí nápisů do stěn paláců, chrámů a hrobek faraónů.

Hieratické písmo – kněžské – bylo jednodušší než hieroglyfy. Mělo asi 600 znaků. Použití tohoto písma bylo široké. Zachovaly se nám rytiny na kamenech i fragmenty knih a papyrových svitků.

Posledním písmem bylo **písmo démotické** – lidové. Používalo se v praktickém životě. Jeho kresba byla již plně podřízena materiálu, na který se psalo – papyru. Jednotlivé znaky se postupem času změnily ve znaky písmenové. Egyptským písmem nastal přechod od písma obrázkového, slovního, k písmu hláskovému.

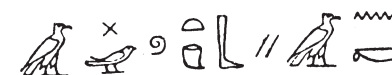
Čínské znaky

Klínové písmo

Hieroglyfy

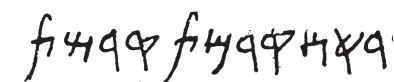
Fénické písmo

V druhém tisíciletí před naším letopočtem žili na území dnešní Sýrie Féničané, kteří vytvořili souhláskovou, tzv. severosemitskou abecedu o 22 písmenech. Přímí vliv egyptského písma na fénické není prokazatelný ani v grafické formě.

Z fénického písma vzniklo 80 procent známých abecedních soustav. Západosemitští Féničané byli zdatnými obchodníky a mořeplavci. Pronikli do všech moří mezi Afrikou, Asií a Evropou. Je možné, že severogermánské runy (runa = tajemství) o 24 písmenech, staré asi dva tisíce let, jsou odvozeny od fénického písma. I na ostrově Kypru v Egejském moři byly ve vykopávkách nalezeny fénické nápisy.

Fénické písmo se psalo zprava doleva.

Fénické písmo

Řecké písmo

Řekové přijali písmo fénických obchodníků asi v 10. století před naším letopočtem. S písmem však nemohli přijmout metodu použití. Semitská souhlásková abeceda řečtině nevyhovovala. Některé znaky přetvořili na samohlásky, jiné – pro řečtinu neupotřebitelné – vypustili. Tomuto písmu se říká **řecké písmo archaické**.

Protože v té době ještě neměli jednotný jazyk, vzniklo několik variant písma pro různá nářečí. Lze je rozdělit na dvě skupiny – východní a západní řeckou abecedu.

Z východních písem, která se stala základem národního písma všech Řeků, později vznikla i písma **slovanská**.

Ze západořeckých písem pak **latinka**.

Původní levosměrné písmo Řekům nevyhovovalo, začali psát obousměrně, tj. první řádku zprava doleva, druhou zleva doprava, třetí zprava doleva atd. Nakonec určili směr písma a čtení textu zleva doprava. Tím vzniklo pravosměrné písmo, kterým píšeme a čteme dodnes.

Od Řeků přijala písmo celá Evropa. Při porovnání zřetelně vidíme, že latinka i azbuka se vyvíjely ze stejného základu.

Řecká abeceda z r. 394

Východní větev

Tvůrcem nejstaršího slovanského písma **hlaholice** (glagolica) byl soluňský učenec Konstantin Filosofof (později přijal jméno Kyrillos – Cyril), který přišel se svým bratrem Metodějem kolem roku 855 do Velkomoravské říše, aby šířil křesťanství mezi západními Slovany. O jejich příchod požádal kníže Rostislav byzantského císaře Michala III. z politických důvodů, neboť našim národům hrozila od franckých kněží germanizace.

Konstantin použil běžné malé řecké písmo a doplnil je několika znaky hebrejsko-samuritskými Hlaholice měla dvě formy: okrouhlou a hranatou. Bylo to písmo velmi složité, mělo 43 znaků a jeho čitelnost byla obtížná. Hlaholice se v Čechách udržela asi do 11. století. Nejprve paralelně s latinkou, později se od jejího užívání upustilo.

Ve starém Velkém Bulharsku, kam po odchodu z Čech Metoděj přišel, se vedle hlaholice rozšířila praktičtější **kyrilice**. Svůj název dostalo toto písmo na počest Cyrila, který byl prohlášen za svatého. Odtud se kyrilice šířila do Srbska, na Ukrajinu a do Ruska.

Ruská azbuka vychází z kyrilice, která se na Ukrajině a v Rusku již vyvíjela samostatně. Sloužila hlavně k psaní náboženských knih a textů. Říkalo se jí **ustav**. V roce 1708 nechal car Petr Veliký písmo zjednodušit podle latinkových vzorů v novou občanskou abecedu a nazval ji **graždanka**. Ta se používá v podstatě dodnes.

Hlaholice a kyrilice

Západní větev

Staří Latinové znali pouze velká písmena. Latinská abeceda měla 24 písmen a postrádá znaky pro J, K, U, Y, W. Toto písmo se v dalším vývoji rozdělilo do několika forem.

Nejprve to byla **latinka archaická**, která vycházela z řeckého písma a má do jisté míry orientální ráz.

Dalším vývojem vznikaly národní písmové formy.

Nejprve vznikala **římská písmo nápisová** – *capitalis monumentalis* – písmo tesané do tvrdých materiálů. Ustálilo se jako písmo stínované s výraznými serify. Je známá i jeho ornamentální forma – *capitalis rustica* – písmo psané nebo malované. Je to písmo nevýrazně stínované, serifové, užší kresby. *Capitalis quadrata* – má význam v celém dalším vývoji latinky od počátku středověku. Je výrazně stínované, serifové, čtvercového vzhledu.

Vyspělá řecká kultura i politická moc Římanů vedla k vytváření dalších písem, potřebných pro diplomacii, armádu, obchod i umění. Tato písma se nazývají **římská písmo knižní**. Ve svém vývoji vycházela z nápisových písem, na která zpětně měla určitý vliv.

V 1. století př.n.l. vznikla klasická kapitála, o sto let později pak římské knižní písmo smíšené. Ve 2.–3. století římská uniciála, která se stala formálním latinským písmem. Další užívanou formou římského písma byla asi v 5. století římská polounciála.

Vedle písem s vertikální osou se vyvíjela písma kurzívní (italiky) se šikmo skloněnou osou, která měla v denním životě širší použití a byla při psaní svým sklonem přirozenější. Po pádu říše římské roku 476 se vývoj římských písem zastavil a začala vznikat tzv. národní písma.

Římské kapitálky

ROMANVS

Národní písma

Vývoj národních písem je velmi složitý. Většinou vycházejí z římských vzorů, jejich grafické formy a upotřebení jsou však značně rozdílné. Dávají svědectví o vývoji jednotlivých národů a odrážejí mocenské a kulturní proudy Evropy od 5. do 11. století.

Podnět k větší jasnosti a čitelnosti písmové kresby a k prvnímu stabilizování forem naší malé abecedy dal Karel Veliký, který vládl francké říši v letech 768–814. Vyhlásil reformu písma a jeho zásluhou vznikla dobře čitelná rukopisná forma malých písmen. Podle svého původu se nazývá **karolínská minuskule**.

Karolínská minuskule

ref eo tempore

Lomená písma

V 11. století se po románském slohu objevuje druhý univerzální sloh evropského středověku, gotika. Její vliv se projevil i v tvorbě písma. Vznikala lomená písma gotická, která lze rozdělit do tří skupin.

Majuskulová písma nápisová – gotická majuskule, románsko-gotická majuskule.

Formální písma knižní – gotická knižní minuskule, textura, rotunda.

Běžná písma kurzívní – gotická kurzíva, bastardy.

Po vynálezu knihtisku se vedle tiskové textury, rotundy a bastardy vyvinuly jako tisková písma ještě **švabach** a **fraktura**.

Všechna lomená písma mají společný slohový ráz, dekorativnost a dynamičnost duktu, lomení oblouků a ostrost kresby písem.

Vývoj latinky navázal v období renesance v 15. století na předgotické klasické vzory. Vznikla tzv. **humanistická písma**. Odtud i název antikva a litera romana.

V období baroka a klasicismu již nedošlo k podstatným změnám základních schémat písma, pouze se přizpůsobilo novému vkusu a používání nových psacích technik. Vývoj písma pokračuje dál podle potřeb dnešní doby.

Textura

manus sancti

Kontrolní otázky:

1. Co jsou to piktogramy a ideogramy?
2. Písmo Číny, Babylónu a Egypta.
3. Popiš východní a západní větev řeckého písma.
4. Vyjmenuj lomená písma.

Zdroje:

Ing. POP Pavel, FLÉGER Jindřich, POP Vladimír. Sazba1: Ruční sazba. Vydání druhé. Praha: SPN, 1989. 185 stran.
ISBN 85-30-44/2.

KAPLANOVÁ Marie a kolektiv. Moderní polygrafie. Vydání druhé. Praha 2: Svaz polygrafických podnikatelů, 2010. 391 stran.
ISBN 978-80-254-4230-2.

BERAN Vladimír a kolektiv. Aktualizovaný typografický manuál. Vydání páté. Praha: font, 2007. 120 stran.